

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מריס שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

הוזמו אלא אחד, בטלו שניהם. אבל כשהוזמו שניהם, לא בטלה עדות ראשונה אלא משלמין כפל: ד ע"פ פי' עד אחד. אע"ג דמלתא דפשיטא היא דאין משלם ארבעה וחמשה על פי עד אחד, הא קמשמע לן דעל פי עצמו דומיא דעל פי עד אחד, מה עד אחד אי אחי עד אחד נחר הכי מנטרף כהדיה ומחייב, על פי עצמו נמי אי אחו עדים נחר הודאחו מחייבי ליה, דמודה בקנס ואח"כ נאז עדים חייב. והני מילי נאזמר לא גנבתי ונאז עדים שגנב, וחזר ואמר טבנחתי ומכרתני, ונאז עדים אח"כ טבנח ומכר, חייב, שהרי כשאומר טבנחתי ומכרתני אינו מחייב עצמו בכלום, שידוע הוא שמודה בקנס פטור, ואין כאן הודאה של כלום. אבל כשאומר גנבתי ונאז עדים שגנב, פטור. דחייב עצמו לשלם קרן מיהא כהודאחו, הלכך הודאה גמורה היא ופטור מכפל, אע"פ שאח"כ נאז עדים: ומת אביו. והוא יורשו ולא היא טביחה כולה באיסורא: גנב והקדישו. כי קא טבח דהקדש קא טבח ולא דבעלים: ר"ש אומר קדשים שחייב באחריותם וכו'. ר"ש לא אמילתיה דת"ק קאי ולא פליג עליה בגנב והקדיש ואח"כ טבח ומכר. אלא שמעיניהו ר"ש לרצון נדוכתא אחריתי דאמר גונב הקדש מביח בעלים פטור, דכתיב (שמות כ"ב) וגונב מביח האיש ולא מביח הקדש. ועלה קאי ר"ש ואמר קדשים שחייב באחריותן חייב, דקרינן ביה וגונב מביח האיש, דכיון דהבעל חייב באחריותם כי קא טבח דמריה קא טבח. ובקדשים שחייב באחריותן נמי לא מחייב ר"ש משלומי ארבעה וחמשה אלא כששחטן חמימים בפנים לשם בעלים אלא ששפך הדם, או ששחטן בעלי מומין בחזק. ואע"פ שלא נפדו, סבר כל העומד לפדות כפדוי דמי והוא שחיטה ראויה. אבל אם שחטן חמימים בחזק, היא שחיטה שאינה ראויה. ושמעינן ליה לר"ש דאמר שחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה ואינו חייב עליה משלומי ארבעה וחמשה. ואין

ידם מידי הבעל מעת שנאת בהמה זו לידו: ד ומת אביו ואחר כך טבח ומכר. כחז הר"ב והוא יורשו ולא היא טביחה כולה באיסורא. דכגון שיש יורשים אחרים עמו: משלם תשלומי כפל. עיין במשנה ט' פרק ט' אי מעבד אללו כנגד חלקו: גנב והקדיש וכו'. ולאחר יאוש איירי דחלה הקדש על ידי יאוש ושנוי רשות ולאו דמריה קא טבח. (הרא"ש*). ובגמרא פרכין אהקדיש לחייב דמה לי מכרו להדיעו. מה לי מכרו לשמים. ומשני מכרו להדיעו מעיקרא תורא דראובן. והשחטא דשמעון. מכרו לשמים מעיקרא תורא דשמעון והשחטא דשמעון דעדיין שם מקדישו עליו: [רבי שמעון אומר קדשים וכו'. פירש הר"ב דשמעיניהו וכו' פטור דכתיב וגונב מביח האיש וכו'. עיין מ"ש בזה בפ"ד דנבא מניעה מ"טן: קדשים שחייב באחריותן וכו'. פירש הר"ב כששחטן חמימים בפנים לשם בעלים אלא ששפך הדם וסבירא ליה רבי שמעון כל העומד

(*) כ"ה בתוס' ד' פראג וקראא והרא"ש כ"ב אמשנה דלעיל ובד' שאח"כ הדפוסו רש"י.

דנבא מניעה מ"טן: קדשים שחייב באחריותן וכו'. פירש הר"ב כששחטן חמימים בפנים לשם בעלים אלא ששפך הדם וסבירא ליה רבי שמעון כל העומד

מלאכת שלמה

ד גנב והקדישו. כפי' הנוקין מני עלה טבחו בחזק חייב כרת דלמלא קני לגמרי דאי לאו הכי לא קדיש להמחייב עליו כרת ומתוך הכס כרת שפ"י דכריהם נחל לו דאוקמיה בנשואיה כי הכי דלחייב כרת. ובמ' פריך בשלמא אטביחה לא מחייב דכי קא טבח דהקדש קא טבח אלא לחייב משום שהקדישו דמה לי מכרו להדיעו מה לי מכרו לשמים ומסקי' מכרו להדיעו מעיקרא תורא דראובן דהיינו הגנב ושהחטא תורא דשמעון מכרו לשמים דהיינו הקדישו מעיקרא תורא דראובן נמי תורא דראובן דעדיין שם המקדישו דהיינו הגנב עליו שקרי עולתו של פלוני. ופירשו חוס' ז"ל דהכא מיירי דוקא בקדשי מוצה שקרבן קרב לכפר על הבעלים וגשחט לשמו ושם בעליו עליו והא דחניא לקמן בגמ' דף ע"ט גנב והקדיש

משלם תשלומי ד' וה' איירי בקדשי צדק הביח דלא שייך למימר מעיקרא תורא דראובן והשחטא תורא דראובן וכן כחז הרא"ש ז"ל וכחז נ"י ז"ל שרחה שכן דעת הרב אלפסי ז"ל אבל אני רואה בצפון שהביח אותה ברייתא וכחז עליה דלאו הלכתא היא אלא כמתני' וכו' ואפשר שהיתה לו נוסחא אחרת ברב אלפסי ז"ל או שחזר ז"ל ונראה שאין כן דעת רב אלפסי ז"ל. והמגייד משנה כחז שרב אלפסי השמיט לאותה ברייתא ע"כ והרא"ש ז"ל דעתו שם בהשגות כדעת חוס' והרא"ש ז"ל. רש"י וכו'. בפ"ק דפסחים דף ה' אמרי' דאע"ג דלר"ש דבר הגורם למתן כמתן דמי כגון הכא אעפ"כ איצטריך רחמנא למכתב גבי חתך של נכרי לא ימצא היכא דקבל עליו אחריות משום דכד"א הואיל וכי איסיה לחתך בעיניה

תפארת ישראל י כ י נ

ג"כ שאר יורשין. עכ"פ לא היה טביחה כולה באיסור, וה"ה אי' משותפין שגנב וטבח וכמשה ה': יח אחר יאוש, דאז חל ההקדש ע"י יאוש ושנוי רשות, ולאו דמרי' קטבחה. ואי"ל ליהוה ההקדש גופא כמכירה, וכמתנה שדינה בכל דוכתא כמכירה, דחייב עליה. י"ל הקדש שאני דעדיין שם מקדישו עליו אחר שהקדישו, משא"כ כמכירה ומתנה, ואפשר דגם כמתנה פטור ולקמן סי' ל"ה: יט ר"ש לאו אנגב והקדיש פליגי, רק אהא דאמרינן בעלמא גנב הקדש מבעליה פטור מכפל ומד' וה', ועלה קאמי' ר"ש וכו'.

ציונים

גנב וטבח בשבת. מ"י שם ה"ג סמ"ג שם טוח"מ שם. גנב משל אביו כו'. מ"י שם פ"ב ה"ו. גנב והקדיש כו'. ס"ח ע"ב גיטין נ"ה ע"ב מ"י שם. רש"י כו'. ע"א ע"ב.

שינויי נוסחאות

ד ע"פ פי' ע"א או עפ"י עצמו. נכ"פ הסדר עפ"י עצמו או עפ"י ע"א. גנב וטבח בשבת גנב כו'. נמשני' נטעות וטבח ומכר בשבת. וטבח ומכר לע"ז: נכ"ק נטעות גנב וטבח ומכר ביוה"כ. ומת אביו כו' (ומכר) כו' והקדיש כו' (ומכר). נכ"ה ליתא. רבי שמעון אומר. נכ"ג נטעות ר' ישמעאל; נכ"ה ור' ופי' ושאין חייב באחריותן משלם תשלומי ד' וה' רש"י ז"ל וכו' שנוי ולי' לי' פתחא וכן מוכח מלקמן ע"ז ע"א (ד"ס). לנאורה אית ליה פתחא גנב' הידועלמי ועי' שם בפני משה ז"ע. שחייב.

חידושי מהרי"ח

לחייב שניהם ואף כי הוזמו על הגנבה ממילא הוכחשו על הטביחה ז"א דהלא הכחשה תחלת הומה וחייב כרבא כג"ל. אבל כשיש עדים על הגנבה ועידי אחריו על הטביחה אז אם הוזמו אחד מעירי גנבה נמצא לא הוי אפילו הכחשה לגבי עדי טביחה דממילא בטלה כל העדות ויהו שהוסיף הרמב"ם

תוס' רעק"א

ד (אות סא) כמשה ע"ל פי ע"א. ק"ל הא מחוייב שבעה להכחיש העד. וכיון דב' מעידים שגנב הוא חשוד ריהיה הדין שבעה נשבע ונוטל. ולזה מוכח לענ"ד דבקנס אם ע"א מעיד והוא מודה מקרי מודה בקנס. דמ"מ מקרי מרשיע עצמה וכמ"ש תוס' בב"ק דמ"א ע"ב ד"ה מודה בקנס וממילא בכפר אינו חייב לישבע דלא יתא חוב שבעה גדולה מהודאת עצמו דפטור. כמ"ש חוס' דפ"ה דבב"ק ד"ה דאמי ואף דחוס' הג"ל כחברו בלשונם דאין סברא לומר שלא יחשוב מרשיע עצמו כשמודה ואינו רוצה לישבע וכו'. דמשמע דהא

דבאמת מקרי מרשיע עצמו היינו כיון דהיה יכול להכחיש ולישבע. וא"כ הכא בחשוד דלא היה יכול למסור. עצמו בשבעה כשמודה לא יהיה נקרא מרשיע עצמו. וממילא ששפח נימא ביה דין חשוד שמחוייב שבעה דכשנגדו נשבע ונוטל. צ"ל דמ"מ כיון כשאינו חשוד א"צ לישבע לא מקרי מחוייב שבעה ואי"ל. ועכ"פ חידוש בעיני על חוס' הג"ל דכתבו רק בדרך ולא מסתבר וכו' ואמאי לא הוכיחו כן ממחני' דהכא דאם מודה חייב ממילא בכופר צריך לישבע וא"כ הכא יתא לו דין חשוד שמחוייב שבעה. וצ"ע.

פרק שביעי

דף ס"ה שר בן יומו קריו שור, איל בן יומו קריו איל. נ"ל בס"ה, לכן הדיקום מכוניס בשם שיר, ובשם איל, כי יש בהם בקטנותם לוקים הגר"ן שלהם, כמו בריה דרב המנוחא אבא, ושאר יוקי אבד בזה"ק, וכן אמרו על שמואל הע"ה, בהיותו בן שתי שנים היה חכם גדול וירע ההלכה, מה שלא ידע עלי ע"ה, ונמצא בקטנותו הרי הם כגד לים מזג, והרי שיר בן יומו קריו שור, איל בן יומו קריו איל :

דף ע"ג, כדי שאלת שלום תלמיד לרב, שלום עליך רבי ומורי. כתבו התוספות מ"ש הנותן שלום לרבו גורם לשכינה שהסתלק מישראל, דלומר שלום עליך ולא אמר רבי ומורי ע"ש, נמצא יש תלמיד נוטה לעלמו מכשול בשלום, אם אינו מאריך לומר רבי ומורי, וזוה יובן שלום רב לאזהרי הורה, רב דייקא, שמאריך לומר שלום עליך רבי ומורי, ואז אין למו מכשול, שלא יענה בעבור השלום. וזוה יובן מאמר רז"ל תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, הלמדי דייקא שאין יכול לקרר הלשון, אלא מרבים דברים לומר בו שלום עליך רבי ומורי, וזה שכן ישראל לעמיד, אע"ג דלא לרבי למימר חד למד אליף לי חכמתא, כי כולם הם למודי ה', רוח ה' דבר בס', ומלחו על לשונם, עכ"ז טובים זע"ו כמנהג תלמיד לרבו, שאומרים חד למד שלום עליך רבי ומורי. וז"ש, אע"פ דכל בניך הם למודי ה', עכ"ז ורבו שלום בניך, שמרבין נוסח השלום לומר בו רבי ומורי :

דף ע"ד, בסומא את עין עבי עברו. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הגאון חד"א ז"ל, גד"ל בשם הרמ"ד ז"ל, דעבי עברו כל ר"ג היה נלגול חס, והיה הציבור מהטוב שבו, ולכן נקרא עבי עכ"ל, וידוע בהכרח הלאה עין חס בראייתו, דכתיב ויבא חס אבי כענן את ערות אביו, ויגד לשני אחיו בחוק, ויבא את אחיו בראיה, דכתיב ויבאו את ערות הציהם ופניהם אחרונות וערות הציהם לא ראו, לכן נחגלגל הדבר עתה, בסומא ז"ג את עיניו לכפר על אוחו נלגול, ולכן נקרא עבי איתות יבט, ודוק :

דף ע"ה ע"ב. בעי רבא הרי עלי עולה והפלים שור וכו'. כהה"ב מ הטובה אע"פ דהגורר חייב באחריותו, כיון שלא נדר שור מהחלה לא קבע נדרו בשור, ואם מהאז נגנב מניח עלמו בכבש לרבנן, וכיון דזה פוער עלמו בכבש הנגנב גמי פוער עלמו בכבש, מיהו זה דיקא בהיכא דנאבד מן הנגנב, שלא היהו אחריות הנגנב חמור משל נדר, אבל אם אכלו הנגנב הרי נהנה שור מן ההקדש, וקרן מיהא משלם להקדש, וזה ברור ופשוט. ולכאורה י"ל איך מלי הנגנב לפטור עלמו משעס דעל הפסד מלוה מן המובחר אינו חייב לבעלים, והלא הפסד דבעל קרבן השור ישל על נדרו, ויאל השור לחולין למפרע, ואז יחייב זה הנגנב לשלם לו דמי שור לכ"ע, וטועם דיש שאלה בהקדש, וכמ"ש רשב"ס בבבא דף ק"ך ע"ש, והגם דהגאון חית יאיר נסתפק אם מועיל שאלה גבי קרבן, זה דוקא באומר הרי זה, אבל באומר הרי עלי עולה לא נסתפק, וכמ"ש הרב ארמת קודש דף קל"ז ע"ד יע"ש, וא"כ היכי משכחת להאי דינא דרבא שזה פוער עלמו בכבש, ונ"ל בס"ה, דמשכחת לה היכא שזה הנודר נפטר, והיורשים באים לדון עם הנגנב, דהשתא ליתיה לנודר למעבד שאלה, ובהאי גוונא משחטי רבא בדין הנז' :

וראיתי להרב ארמת קודש שם, שילא ליבע להגאון מהר"ם מינן ז"ל, להלילו מטענת הגאון חכם נבי ועמיה, משום כיון דמלי בעל הקרבן למיחשל על הקרבן ולמוכרו, הו"ל ממון גמור, וחייב זה לשלם, וכחב מחמת כן סמיכת המערערים על ראיית מהר"ם מינן ז"ל,

אין בה ממש יע"ש, ואח"כ לא הניל כלום בזה, דהא מלינו להרשב"א ז"ל שהביא דבריו הר"ן ז"ל בדברים דף פ"ה, גבי מחתינן דכהנים ולוים נהנים לי וכו', שכתב ומינה שזעינן דהאוסר הנאת פירות על עלמו יכוילן אחרים ליטול אוחס בעל כרחו, ואינו יכול לעכב אע"פ שיכול לשאול על נדרו, כיון דהשתא מיהא לא אחשיל, מיהו היכא דאחשיל חייבין לשלם, כיון דהחכם עוקר הנדר מעיקרו וכו', וא"ת איך יעלו כהנים בעל כרחו, למה לא ניחוש דילמא מיהשיל ומיחטבו מדידיה, לאו קושיא היא, דהתנן המקדש את האשה על חנאי וכו', הכא גמי דאם אחשיל עבדי כהנים איסורא למפרע, כל אימת דלא אחשיל לא חיישין להכי, עכ"ל יע"ש. וא"כ הכא כיון דמוכרח לומר דאיירי רבא בדלא אחשיל, אין לומר כיון דהוה יכול לאחשיל שאז יכול למכרו, נחשב עתה ממון של חולין, ויחייב הגנב. הלא אמרין כל אימת דלא אחשיל לאו ממזניה הוא, וכמ"ש הרשב"א ז"ל :

אמנם בהאי סוגיא דרבא יש להקשות, דהא בגיטין דף כ"ד ע"ב איחא במשנה, הבהנים שפגלו במקדש במזיר חייבין יע"ש, וק"ל אחאי רבא נקיט בעיאי ידיה על מילואת חדשה שעשה בדין הגנב, במי שזופרים שור ובא אחר ונגבו וכו', והו"ל למינקט בעיאי ידיה על דין המשנה דגיטין הנז', דקתני חייבין, והל"ל אם אמר הרי עלי עולה והפלים שור ופגלוהו כהנים אם מלו למפטור נפשייהו בכבש לרבנן, או"ד שור חייבין לשלם, ובחשפיה הרשונה אמרתי בכך דגיטין לא קא מבעיא ליה, משום דפשיטא ליה דחייבין לשלם שור כאשר הפסידו את ההקדש, דכל מזיק חייב ישלמו כבש, ברם כגנב דליכא חיוב מלד ההקדש, דפטור הוא מלד פסידא דהקדש, דמביא האיך כתיב ולא הקדש, וכמ"ש רש"י ז"ל, להכי בא להסתפק מלד הפסד הבעלים דאפסיד לכו מלוה מן המובחר, ופשיט לה דפטור :

אמנם ראיתי במחתינן דמכלתין דף ט' ע"ב, דתנן נכסים שאין בהם מעילה, ופירש רש"י ז"ל אם הזקתי נכסים שאין בהם מעילה אני חייב לשלם, אבל אם הזקתי נכסי הקדש אני חייב לשלם, דנפקא לן כולהו נזקין משור רעהו ע"כ ע"ש, וכן פירש הרע"ב ז"ל שאם הזקתי נכסים של הקדש אני חייב לשלם, דכתיב שור רעהו ולא שור של הקדש, וה"ה לכל שאר נזקין ע"כ יע"ש, וא"כ לפ"ז כהנים שפגלו אין חייבין לשלם להקדש כלום, משום נזקין, והא דקתני חייבין היינו משום פסידא דבעלים, והשתא הדרא קושיא דידן לדוכחא, אחאי רבא נקיט בעיאי ידיה על מילואת חדשה שעשה בדין גנב, ולא נקיט בעיאי ידיה על דברי המשנה דגיטין הנז' :

ושוב האיר ה' את עיני, וראיתי בנמרא דמיעיא דף ז"ט ע"ב, להקדש משלם חמשים וחומשייהו, משא"כ במזיק דלא משלם חומשא, היינו מדרבנן, אבל מדאורייתא לא משלם אפילו קרו, כדמשמע בריש ב"ק דקתני וכו' יע"ש, נמצא לפ"ז הא דפטור המזיק בכבש הקדש אפילו מן הקרן היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן חייב לשלם הקרן. ונראה, הא דתקון רבנן חיוב לשלם משום חקנות ההקדש, שלא יבואו להזיק ולהפסיד נכסי הקדש בראותם דפטורים הם, ובאמת כן מלינו בגיטין דף נ"ג ע"ב, דקאמר תנן כהנים שפגלו במקדש חייבין, וחגי עלה מפני חיקון העולם ע"ש, והיינו ר"ל תקנתא דרבנן היא לחייב המזיק את ההקדש, כדי שלא ירגילו בכך להזיק, אבל מדאורייתא פטורין. וזוה נחרגה קושיא דידן, דלא נקיט רבא לבעיאי ידיה אמתניתין דגיטין, דהתם קאמר חייבין משום הפסד שעשו להקדש מדרבנן, וכיון דחייבוהו רבנן משום היוק שעשו להקדש, פשיטא דחייבין לשלם כפי מה שהזיקו, אם שור שור, ואם כבש כבש, ומיהא תיתי לפטורו בפסדה בחולין, ולהכי נקיט בעיאי ידיה בדין גנב דפטור לגמרי מלד פסידא דהקדש גם מדרבנן

דאסתחזיא בגוונין תשוכין מתחזיא לדוכרנא דלא ייתי מבול, אבל בההיא זמנא אסתחזיא בגוונין נהירין כו', וכדין לזכור ברית עולם וידכר קביה להאי ברית דאיהו בגלותא ויקים לה מעפרא ע"פ. הרי מפורש דהקשת שגלגלה בגוונין תשוכין הוא לזכרון שלא יביא מבול, והקשת בגוונין נהירין הוא סימן לביאת המשיח, עכ"פ דברי היערות דבש מה שהביא בשם הזוהר נ"ע.

ובמפרש שם כתב שר"ל שיש ג' גוונים בקשת לבן ירוק ואדום, והירוק מפריד בין לבן לאדום ע"פ. וברע"מ שם, רבי יהודה אמר מאן דחמי קשת בגווני נהירין לריק לברכא ברוך זוכר הברית, ובגלותא דלאו איהו נהיר בגווני כדקא יאות וכו' ע"פ. ובזוהר פ' נח (דף עב ע"ב), לא תנפי לרגלי דמשיחא עד דיתחזי האי קשת בעלמא מתקשטא בגווני נהירין ויתנהיר לעלמא וכו', והשתא

וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ וגו'. ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו (פ, כב-כה).

חם, וידוע דהכתוב תלה עון חם בראייתו דכתיב וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו, ושכח את אחיו בראיה דכתיב ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרונית וערות אביהם לא ראו. לכן נתגלגל הדבר עתה שסימא רבן גמליאל את עיניו לכפר על אותו גלגול, ולכן נקרא עבי אותיות יבט [מלשון הבטת] ע"פ.

ויש להוסיף נוסף בזה, דהנה בגלגולי נשמת להרמ"ע ז"ל (אות לו) כתב, רבן גמליאל היו בו נשמת שם ועבר, והעבד שלו עבי הוא חם עבד עבדים יהיה לאחיו. ושם (אות נה) כתב עוד, חם הוא עבי עבדו של רבן גמליאל זה תיקונו, ובמספר קטן עולה חם כמו עבי, וידוע כי חם עבד עבדים כו' ע"פ. והמגיה שם העיר דפסוק זה נאמר על כנען בן הרביעי של חם, ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו. איברא דאכן עבי היה מזרע כנען, כמ"פ ביומא (פז א) הרבה בניס היו לו לכנען שראויין ליסמך כעבי

הרחיד"א ז"ל בדבש לפי (מער' ט' אות ז'), הביא מספר ערכי הכנויים להרמ"ז ז"ל, דעבי עבדו של רבן גמליאל היה גלגול חם, הבירור מהטוב שבו, ולכן נקרא עבי. וכתב הרחיד"א ז"ל, ואפשר לרמוז כי עבי הוא כ' עם הכולל, וזה הכ' נכנס באמנע אותיות חם והיה חכס. וכך אמר רבן גמליאל (סוכה כ' ב) כי עבי היה תלמיד חכס ע"פ. והנה מה שהביא מערכי הכנויים להרמ"ז, לא ידעתי למה לא הביא מהאריז"ל בשער הגלגולים (הקדמה כט) שכתב ק, וז"ל מן חם בן נח ילא עבי עבדו של ר"ג, ולכן נקרא עבי על שם שהוא מבחי' הטוב שהיתה עדיין מעורבת ברע ועתה נתנה בטבי ע"פ. וכ"כ עוד בלקוטי תורה סו"פ בראשית (בד"ה הנחש השיאני ע"פ).

ובבן יהאידע בב"ק (עד ב), כתב לפרש במ"פ מעשה ברבן גמליאל שסימא את עין עבי עבדו כו', עפ"י דברי הרמ"ז דעבי היה גלגול

מגדים

פרשת נח

חדשים

רה

עבדו של רבן גמליאל, אלא שחובת אביהם גרמה להן ע"פ.

למדנו מכל זה, שרבן גמליאל היה גלגול פס, וטבי שהיה מזרע כנען היה גלגול חס. ונפלא הדבר שכאן נתקיים הפסוק ברוך ה' אלהי פס ויהי כנען עבד למו, לטבי מזרע כנען היה עבד לרבן גמליאל שהיה גלגול פס. ומובן גם דמה פסם ראה להכשיל את פס לפגום בעיניו, מדכתיב ויגד לשני אחיו בחוץ, נתקן פתה ע"י קרבן גמליאל שהוא פס פגע בעיני טבי שהוא חס.

והייחוד בספר רגל ישרה לבעל המלא הרועים ז"ל (ע' חס), שהביא דברי הרמ"ע ש"ל דחס נתגלגל בטבי עבדו של ר"ג, ונתקיים פ עבד עבדים יהיה לאחיו. והקשה על דבריו, דהרי חס לא נתקלל לעבד רק כנען. וכתב ונ"ל דאפשר דמשו"ה אמר רבן גמליאל אין טבי עבדי כאלו כל העבדים, שהם באים מכנען, והוא חס בעצמו, שכפר היה קודם מעשה, ולכך קיבל עליו פנחמק ע"פ. ודבריו נ"ב, דביומא פס איתא להדיא לטבי היה מזרע כנען. ומה שנתקשה בדברי הרמ"ע ז"ל, לפי מה שביארנו לעיל הענין פסו, שטבי היה מזרע כנען ונתגלגל בו נשמת חס.

יש להוסיף דברים בזה. לפי האמור דחטא חס היה בראיית העין, וכשנתגלגל בטבי ראה לסקן חטא הראיה שלו בגלגול הקודם. וידוע דרמ"ח מלת עשה הם כנגד רמ"ח אברים של האדם, כדאיתא במכות (כג ב). והנה נעלם מאתנו בכל מטה ומטה כנגד איזה אבר שבאדם

היא. ובמהרש"א מכות פס כתב, דמלת אנכי אמונה בה' הוא כנגד הלב ע"פ. ובדרך אפסר היה נראה לומר שנגד פני העינים שבאדם פס פתי מלות והם תפילין וסוכה. מלת תפילין, עפ"י מ"פ במד"ר פ' אחרי (פכ"א, ה) אם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מלות, עינים רמות, והיו לטוטפות בין עיניך כו'. ובספר עמק ברכה לאבי השל"ה ז"ל (סימן טז) כתב, הזהירחטו התורה להניח תפילין ולטוטפות בין עיניך לתיקון העינים ע"פ. ועיין בספר אזור אליהו [לבעל השבט מוסר ז"ל] (סימן ב'), שכתב לבאר בכמה אופנים, בטעם שמלת תפילין הוא תיקון לפגם העינים ע"פ. ומלת סוכה, עפ"י מש"כ בספר מגן דוד להרה"ק ר"ד מטולנא ז"ל (ליום א' דסוכות דף קד ע"ב), דסוכה הוא מלשון הסתכלות, וע"י מלת סוכה שמקיימים, עי"ן זוכים לתקן את הראיה ונעשה תקן בכל החטאים, ולזה סוכה שהיא גבוה למעלה מעשרים אמה פסולה משום דלא שלטא ביה עינא, ואי אפשר להיות תיקון לראיות האסורות, רק עד עשרים אמה כשירה משום דשלטא ביה עינא ומתקן הראיה כו' ע"פ.

ונפלא הדבר מה שמלינו בטבי עבדו של רבן גמליאל שהיה מקיים פתי מלות אלו תפילין וסוכה, אף שהיה פטור מהם בהיותו עבד. כמ"פ במכילתא פ' בא (יג, ט) ובירושלמי עירובין (פ"י ה"א) וסוכה (רפ"ב), טבי עבדו של רבן גמליאל היה מניח תפילין ולא מיחו בו חכמים. וכן היה מקיים מלת סוכה, ומ"פ בסוכה (כ' ב) שהיה יסן תחת המטה, הוא שלא

לדחוק את התלמידים, כמ"ץ בירושלמי והביאורו
התום' והראשונים שם. ונראה מדבריהם שבזמן
שלא היו התלמידים שם היה משתדל לקיים מצוות
סוכה ולא מיתו בו חכמים. ולפי האמור מובן

היטב מה שקיים שתי מצוות אלו, להיות שנתגגג
עוד הפעם ובא לעולם לתקן חטא הראייה ש
בגלגול הקודם, על כן קיים שתי מצוות אלו ש
כנגד העינים.

מן הארץ החוא יצא אשור ויבן את נינוה וגו' (י, יא).

פירש"י כיון שראה אשור את בניו שומעין
לנמרוד ומורדין במקום לבנות המגדל,
יאל מתוכם. ומקורו בב"ר (פל"ז, 7) ע"ש.
וראיתי מובא בשם אחד הלדיקים מתלמידי
הבעש"ט נ"ע, שבזה יובן מה שמנינו ביונה
הנביא שנלמדה ללכת לנינוה להתנבאות עליה
שישבו בתשובה, ולמה הכריחו השי"ת כ"כ, וכי
מה יבא אם לא ישובו ויחזרו כרך אחד של
אזה"ע. אלא מכיון שנינוה היתה עיר שנבנה
ונתייסק ע"י אדם שרעה להגיל את דורותיו
מלכפור בה', ועיר כזו אין הקב"ה יכול להסכים
שיחזרו, אלא רעה שיחזרו בתשובה וינללו.

שמרד בהקב"ה, יאל מענתם והלך לו לאח
אחרת כו'. ולפי שברח מהם ולא רעה להזות
בענתם למרוד בהקב"ה, לכך נשחטו בני
אמר הקב"ה ליונה בן אמייתו שילך לשם ויגיד
עליהם, אמר לו הקב"ה אביהם יאל מאלו
לכבודי, לכך לך בשליחות אל בני עיר, מה של
מנינו בשאר הנביאים שהלכו לעיירות של אשור
העולם אפילו שהיו מתנבאים עליהם ע"ש.

ויש להעיר שרעיון זה כבר נמלא לרז"ל במדרש
אגדה פ' נח כאן, שאמרו לפי שראה אשור
שבניו מורדין בהקב"ה ובנו עיר ומגדל בארץ
שנטר במלכות נמרוד, ולמה נקרא שמו נמרוד

ומדרש זה הביא החזקוני כאן, וז"ל שאל
במדרש מה ראה הקב"ה להעמיד
נביא להוכיח נינוה יותר מכל שאר אדמה ונראה
לז"ל אומה. או אומ"ה, אומות העולם, אלא
בזכות אשור שהיה לדיק שבנה נינוה, כדכתיב
מן הארץ החוא יאל אשור, פי' מן העלה החוא
יאל אשור שלא הסכים לדור הפלגה ולדיק מה
ע"ש.

ואת רסן בין נינוה ובין בלח הוא העיר הגדולה (י, יב).

עיי' פירוש הפסוק במפרשים. ובעירובין (כו א)
איתא מערב לה לכולה מחוזא ערסייתא
ערסייתא, ובפירוש רבינו חננאל שם, הביא

הפסוק כאן 'רסן הוא העיר הגדולה' ע"ש. ואל
נתבאר כוונתו בזה. ועיין מה שכתבנו בעירובין
שם.

(ג) ולפי"ז נראה דהא דאין תורת ירושה בקנס והטעם משום שעדיין לא זכה בו המוריש ואינן בכלל גכסיו קודם העמדה בדין אינו אלא בשאר יורשיו אבל בבן הקם תחת אביו והרי הוא כמוהו שפיר יכול לתבוע את המזיק ולא מצא למימר ליה לאו בע"ד דידי את כמו שאינו יכול לומר כן להניזק בעצמו דאותו כח התביעה שהיה לאב יש גם להבן דבמקום אביו קאי וא"כ אין כאן סתירה בדברי רש"י.

(ד) והא דמבואר ר"פ נערה דאין אדם מוריש קנס לבניו ולא מפלגינן בין בניו לשאר יורשיו עיין ברמב"ן [הגדפס בתוך חידושי הרשב"א] מהירושלמי דפריך למ"ד אדם מוריש קנס ממתני דתנן הרי הן שלה ולא של האחין ומשני דגוזה"כ הוא בקנס של נערה דאין אדם מוריש זכות בתו לבנו ונראה דהגה"כ אינו אלא מהאב לבניו אבל ממנה ליורשיה הוי כמו שאר קנסות דע"ז לא כתיב קרא ושם יש לחלק בין בן לשאר יורשיו.

(ה) ובזה אפשר לתת טעם להא דמבואר בב"ב דקמ"ב למ"ד אין זכיה לעובר ואפילו בירושה דממילא וגר שמת והניח אשתו מעוברת כל הקודם זכה ומ"מ אם נולד אח"כ בן הוא מוציא מן הזוכים והוא דבר תמוה דודאי אינו זוכה למפרע אלא מכאן ולהבא כיון דעד עכשיו לא היה בר זכיה [עיין תוס' יבמות דס"ז ד"ה אוכלין וקצת תימא] ובמה כחו יפה להוציא מיד הזוכים מן ההפקר ולפי הנ"ל י"ל דדוקא בבן הדין כן שהוא קם תחת אביו והרי הוא כאילו אביו חי ובודאי שאם המת יקום לתחיה יקח את גכסיו בכל מקום שימצאם אבל בשארי יורשים שאינן נחשבין כמו המוריש בעצמו אלא שהן זוכין בגכסיו המוריש אפשר דבכה"ג אינן יכולין להוציא הנכסים מיד הזוכים מן ההפקר דהו לאו גכסיו דמוריש הן.

סימן יג

בדיני קנסות

(א) פ"ק דמכות אמר רבא באו שנים ואמרו בחד בשבא הרג פלוני את הנפש, ובאו שנים ואמרו בחד בשבא עמנו הייתם וכו' אפי' אמרו ערב שבת הרג פלוני נהרגין, מ"ט דבעידנא דקא

והבת אינה יכולה למחול כיון דהאב יש לו זכות על זכותה.

[מהשמטות. ומשו"ה בורק חץ ומת גובין מיורשיו שצורך המת הוא לפרוע חובו ובשו"ת הרשב"א חלק שביעי סימן תקל"ט שם תשובה מרבינו שרירא גאון וז"ל שאלת אם יכול אדם לזכות אביו או בנו או קרובו או חבירו שיש חובות על הנפטר ופורע לבע"ח או שנותן צדקה כדי שיזכה אביו או בנו לחיי העוה"ב מועיל למת כלום או לאו וכו' תשובה כך אנו רואים כי פריעת חובות למת שעל המת מועיל ודאי למת כי החוב עליו הוא וכו' החוב שעליו יכולין בניו ורעיו לשלמהו אחריו ולא ישאר עליו כלום לפי שבעלי החוב כבר גשתלמו וכו' עכ"ל].

סימן יב

[בענין ירושת האב בקנס הבת]

(א) כתובות דל"ח בעי רבא יש בגר בקבר ודבנה הוי ופירש"י אם יש לה בן וצריך להבין מה הוסיף רש"י בזה על דברי הגמ', ופריך מי קא ילדה ומסיק דהכי קמיבעי ליה יש בגר בקבר ופקע אב ופירש"י דקנס לאו ממון הוא להורישו וקשה דהא לעיל קאמר דבנה הוי בתורת ירושה וכבר הקשו כן בתוס' ודברי רש"י א"א לישב בתירוצם עיי"ש.

(ב) והנה בב"ב דקנ"ט בן שמכר חלק בכורתו ומת בנו מוציא מיד הלקוחות ולימא אבוך זבן ואת מפקת וכ"ת ה"נ אמר מכח אבוה דאבא קאתינא א"כ בחלק בכורה מאי עבידתיה ודילמא מצי אמר מכח אבוה דאבא קאתינא ובמקום אבא קאימנא ע"כ ומוזה מבואר שיש שני דינים בירושת הבן (א) שהוא זוכה בגכסיו אביו כשאר היורשים שזוכין בגכסיו מורישיהן (ב) שהבן קם תחת אביו אף כשאינו יורש ממנו כגון ראובן בכור יעקב שמכר בגכסיו יעקב בנו של ראובן מוצי' מלקוחו גם חלק הבכורה דאמר אני יורש את יעקב ולא את ראובן אבי אלא שאני עומד תחת אבי לירש חלק בכורה מגכסיו יעקב וילפינן לה מקרא דתחת אבותיך יהיו בניך והדין הזה לא מצינו רק בבן ולא בשאר יורשיו.

ר"פ נערה, פליגי ר' יונה ור' יוסי, חד אמר קנס אדם מתחייב בו בתחלה וחד אמר בסוף, ונ"מ אם יכול להורישו לבניו, וקשה למ"ד בתחלה ממעשה דר"ג וטבי עבדו דמוכח התם דאפילו לצאת ידי שמים אינו חייב קודם גמ"ד. (ג) וז"ל הרמב"ם בפ"ט מהל' שבועות, המשביע עדי קנס וכפרו פטורין משבועת העדות, מפני שאם קדם הנתבע והודה בקנס יפטר מלשלם ואע"פ שבאו העדים אח"כ והעידו ונמצאו העדים לא חייבו זה בעדותן לבדה, אלא עדותן עם כפירת הנתבע היא המחייבת אותו, והואיל ואם הודה לא תועיל עדותן אם כפרו בה ונשבעו פטורין עכ"ל. ודבריו צריכין ביאור דלפי מה שרגילין לפרש טעמא דמ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור משום דגוזה"כ דההודאה גורמת פטור, א"כ היכא שלא פטר עצמו על ידי הודאה, כל חיובו הוא ע"י עדותן לבדה, ואין צריך שום צירוף לעדותן לחיובו, ולמה לא יתחייבו העדים בקרבן, ובמל"מ פ"ג מגניבה תמה, דהא מבואר בגמ' דלמ"ד מודה בקנס ואחר כך באו עדים חייב, פשיטא דמשביע עדי קנס חייבין, וא"כ לפי מה שפסק הרמב"ם דהיכא דלא חייב עצמו בקרבן חייב בהודה ואח"כ באו עדים וממילא גם במשביע עדי קנס בכה"ג חייבין עיי"ש.

ד) וז"ל הרמב"ם בשלהי מסכת שביעית אהא דתנן אונס ומפתה אין משמטין הקנסות אינן כשאר חובות, אבל הם חיובים שהאיש יתחייב בהן, והאיש ההוא לא יהיה פטור עד שיפרעם עכ"ל. ונראה פירוש דבריו דבאמת חיוב קנס חל עליו תיכף משהזיק כמו בממון אלא דהאי כדיניה והאי כדיניה, דבממון הוא חייב לשלם חובו להניזק, וכיון שנשמט חובו של הניזק ממילא הוא פטור, דכל חיובו של הנתבע הוא מפני זכותו של התובע, אבל בקנס הוא להיפך דזכותו של התובע הוא מפני חיובו של הנתבע, שהוא חייב להיות נענש, כדכתיב בקרא וענשו אותו מאה כסף, וכמו בעונשי מלקות ומיתה אלא דבקנס עונשו הוא שיכפוהו ב"ד לשלם, אבל גוף חיובו הוא חיוב עונש, ובחיוב עונש לא שייך דין שביעית לפוטרו מעונש, וכיון שהיוב נשאר עליו גם

מסהדי גברא לאו בר קטלא הוא, וכן לענין תשלומי קנס. וכתבו בתוס' שם אבל ודאי לענין ממון דכשמעידין דבחד בשבת גנב, ובאו שנים ואמרו שבע"ש גנב ובחד בשבת עמנו הייתם, ודאי אין משלמין ממון דבההיא שעתא דמסהדי גנבא בר חיובא אע"ג דבדיני נפשות לא תדיננו לבר חיובא דבממון הוי קרוב לודאי שיבואו עדים ויעידו, אבל בעדות נפשות דבעינן דרישה וחקירה אמרינן דקודם שנגמר דינו לא הוי בר חיובא עכ"ל. ולפי טעם זה א"כ מדאורייתא דבעינן דרישה וחקירה גם בדיני ממונות חשיב גברא לאו בר חיובא. והגרע"א בגליון תמה על דבריהם, למה הוצרכו לטעמא דדרישה וחקירה, דהא החילוק בין ממון לקנס מבואר דבממון לא איברו סהדי אלא לשקרי, וחל עליו החיוב תיכף משעשה המעשה, אבל בקנס ליכא חיובא כלל קודם גמ"ד, ואפילו לצאת ידי שמים אינו חייב. כמבואר גירושלמי ממעשה דר"ג וטבי עבדו שלא אמרו לשחררו לצאת ידי שמים.

ב) ובפ' שבועת העדות דף ל"ג איבעי להו משביע עדי קנס מהו, אליבא דר"א בר"ש דס"ל מודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב, לא תיבעי דפשיטא דהעדים חייבין. וקשה מאי פשיטותא, ולמה יתחייבו העדים בקרבן, הא גמרינן בג"ש דתחטא תחטא מפקדון, מה להלן תביעת ממון ויש לו, וקנס [קודם] גמר דין לא דמי לפקדון, דהא אכתי ליכא חיובא כלל, וברא"ש ספ"ק דב"ק גבי פלגא ניוקא קנסא דלא מגבינן ל"י בבבל, ואי תפס לא מפקינן מיניה, וכתב הרא"ש דלא תקנתא היא אלא דינא דאורייתא דמחייב ליה, אלא שאין לו דיין בבבל שיכופנו ליתן לו, בכל כה"ג עביד אינש דינא לנפשיה ולא מפקינן מיניה עד דיהיב כל דמחויב לו מדאורייתא עכ"ל. וקשה דהא קודם גמ"ד אכתי לא מיחייב כלל ומאי מהני תפיסתו, דהא עדיין אין לו כלום אצלו, ובשלהי שביעית תנן האונס ומפתה ומוציא שם רע אין משמטין, ומוקי לה בירושלמי במ"ד במלוה הדבר תלוי דהקפת התנות אינה משמטת, אבל למ"ד משמטת ה"נ קנס משמט, וקשה כיון דאכתי ליכא חיובא כלל איך שייך שביעית קודם החיוב, ובירושלמי כתובות קובץ שיעורים - ב / וסרמן, אלחנן בונם בן נפתלי בינוש {עמוד 28} {726077}

דחיוב קרבן אינו חל בשעת העבירה אלא בשעת ידיעה [ומה"ט אם הפריש קרבן קודם ידיעה לא חלה ההפרשה, כמ"ש תוס' רפ"ק דשבועות דף ה'] וחייב מיתה חל תיכף משעת עבירה, ונמצא דבין בקנס ובין בד"ג גברא בר חיובא הוא לאלתר כמו בממון וההבדל ביניהן הוא רק באיכות החיוב, דבממון חל עליו החיוב לשלם אף שלא בב"ד, ובקנס הוא מתחייב לאלתר לשלם ע"י כפית בב"ד דזה עונשו שיכופוהו בב"ד לשלם, וכן בד"ג הוא מתחב תיכף שיהא מומת ע"י גמ"ד מב"ד.

(ו) וכ"ז הוא לענין הנתבע המזיק שחל עליו החיוב תיכף משהזיק, אבל לענין זכותו של התובע בזה נחלקו בירושלמי דחד אמר דגם המקבל זוכה בקנס לאלתר, דכמו שהנדון מתחייב לאלתר, ה"ג המקבל זוכה בו מיד, ואידך מ"ד ס"ל דנהי דהנידון מתחייב מיד מ"מ המקבל עדיין לא הובררה זכותו כיון דאי מודה מיפטר וחייבו של הנתבע הוא לשלם רק ע"י בב"ד, ודברי הרא"ש בהא דמהניא תפיסה גוחין יותר להתפרש אליבא דמ"ד קנס אדם זוכה בו בתחלה אלא שאפשר ליישבו גם אליבא דמ"ד זוכה בסוף, כיון דמ"מ גברא בר חיובא הוא לאלתר, שיש עליו חיוב לשלם ע"י כפיית בב"ד, והיכא דליכא בב"ד, איהו במקום בב"ד קאי, דעביד אינש דינא לנפשיה, והסוגיא בפ' שבועת העדות דמשביע עדי קנס חייבין לחד מ"ד ג"כ אתיא שפיר טפי אליבא דמ"ד אדם זוכה בקנס בתחלה, דאילו למ"ד בסוף זוכה אף דמתחייב מיד, מ"מ הא לא דמי לפקדון דבעינן תביעת ממון ויש לו.

סימן יד

[בענין פטור הפקר במעשר]

(א) גדרים דף מ"ד ר"ן ד"ה ופרכינן אבל דאורייתא לא הוי הפקר ודילמא אתי לעשורי מן החיוב על הפטור, אמכאן ואילך אין יכול לחזור בו פריך דנהי דמדינא לרבי יוסי יכול לחזור בו ולא הוי הפקר תקון רבנן דליהוי הפקר ובודאי שתייבוהו במעשר כיון דמדאורייתא לא הוי

לאחר שביעית ממילא צריך לשלם (ולפי"ז נראה דאתיא מתניתין אפילו למ"ד הקפת חנות משמטת וצ"ע מירושלמי הנ"ל) והא דפטור לצאת ידי שמים קודם גמ"ד, אין הטעם משום דאכתי לא נתחייב אלא אע"ג שכבר נתחייב לאלתר כשהזיק אבל חיוב עונשו הוא שיכופוהו בב"ד לשלם ואם ישלם בלא בב"ד לא יהא נשלם עונשו בזה, ונמצא שאין זה הקנס שחייבתו תורה, ומתנה בעלמא הוא דיהיב ליה, וזה אינו חייב כלל לתת לו מתנות, אלא חיוב הקנס והעונש שיש עליו, ואם יתן בלא בב"ד, לא נענש בזה עונשו הראוי לו, והוא אין צריך לשלם רק אם ע"י התשלומין יהא נשלם עונשו וטעמא דמ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור, אינו משום דההודאה גורמת פטור, אלא דס"ל להך מ"ד, דלא נשלם עונשו, רק אם ישלם בע"כ נגד רצונו ושבירת רצונו הוא חלק מהעונש ואם ישלם ברצונו עדיין לא נענש כראוי לו ונמצא לפ"ז דבעדות לבדה אי אפשר לחייבו רק בצירוף כפירת הנתבע כמ"ש הרמב"ם, אבל למ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב העונש נשלם במה שישלם ע"י בב"ד אפילו אם ישלם ברצונו, וא"כ אין צריך לצרף כפירת הנתבע לעדותו, והיכא שלא חייב עצמו בקרן, דבכה"ג מודה ואח"כ באו עדים חייב, פירש"י [בפ' מרובה] הטעם משום דאדם יודע דמודה בקנס פטור, ויגותו היתה לפטור את עצמו, ולפי"ז אם יבוא אליהו ויאמר שלא ידע דמודה בקנס פטור וכונתו היתה לחייב את עצמו, בכה"ג יפטר בהודה ואח"כ באו עדים אלא דמסתמא מחזקינן ליה שכוון לפטור את עצמו, ונמצא שהודאתו היא כפירתו ומשו"ה חייב בבאו עדים אח"כ, שנצטרפה כפירתו לעדותו, היינו הודאתו שהיא במקום כפירה.

(ה) וכן לענין דיני נפשות, החיוב חל עליו תיכף משעשה המעשה הוא מתחייב להיות מומת ע"פ בב"ד, ואף שההורגו קודם גמ"ד נהרג עליו היינו מפני שחייבו הוא שיהא נהרג ע"י גמ"ד מב"ד, אבל החיוב הזה חל עליו לאלתר, וד"ז מבואר להדיא בחידושי הרמב"ן והרא"ה כתובות פ' נערה דף מ"ה גבי חטאו עד שלא נתמנו ונתמנו עיי"ש [הובא בשיטה שם] שכתבו לחלק

דְרָכִים וְהוּא עֲשִׂיר: וְנוֹצֵר תּוֹרָה בֵּין מִבֵּין
 וְרַעָה זֹלָלִים יִכְלִים אָבִיו: מֵרַבָּה הוֹנוּ בְּנִשְׁךְ
 וּבִתְרֵבִית (וְתֵרֵבִית קָרִי) לְחוֹנֵן דָּלִים יִקְבְּצֵנוּ:
 מִמֶּסֶר אָזְנוֹ מִשְׁמַע תּוֹרָה גַם-תִּפְלְתוּ
 תּוֹעֵבָה: יִמְשְׁגֶה יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ רָע בְּשַׁחֲתוֹ
 הוּא-יִפּוֹל וְתַמִּימִים יִנְחַלוּ-טוֹב: יֵא חֲכָם בְּעֵינָיו
 אִישׁ עֲשִׂיר וְדָל מִבֵּין יִחְקְרֵנוּ: יִבְעֵלֵן צַדִּיקִים
 רַבָּה תִפְאָרֶת וּבָקוּם רָשָׁעִים יַחֲפֹשׂ אָדָם:
יִמְכְּסֶה פִשְׁעָיו לֹא יִצְלִיחַ וּמוֹדָה וְעוֹזב יִרְחָם:
 יִד אֲשֵׁרֵי אָדָם מִפְּחַד תָּמִיד וּמִקֶּשֶׁה לָּבוֹ יִפּוֹל
 בְּרַעָה: טו אַרְיֵ-נְהָם וְדָב שׁוֹקֵק מוֹשֵׁל רָשָׁע עַל

אַרְחֻתֶיהָ וְהוּא עֲשִׂיר: וְזִנְטָר אֹרְיָתָא
 בְּרָא הוּא דְמִתְבִּין וְדִמְתְּחַבֵּר לְזִלְלִי
 מִחֲמַץ אָבוּי: ח דְמִסְגִיעַ מוֹלִיָה בְּנוֹכְתָתָא
 וּבְרֵבִיתָא לְמֵן דְמַרְחָם עַל מִסְכְּנֵי
 מְכַנְשִׂיָה: ס דְמִסְבִּיר אֲדִנְיָה דְלֹא נִשְׁמַע
 אֹרְיָתָא אָף צְלוֹתֶיהָ מִרְחֻקָא הֵיא:
 י דְמִשְׁנֵי תְרִיצֵי בְּאַרְחָא בִישְׁתָא בְּגִמוּצָא
 הוּא גַפְל וְשְׁלִימֵי וְתַמִּימֵי גִרְתוֹן טְבָתָא:
 יא גַבְרָא עֲתִירָא חֲכִים הוּא בְּעֵינָיו
 וּמִסְכְּנָא סוֹכְלִתְנָא בְּסַר לֵיהּ: יב פֶּד
 יַחְדוֹן צַדִּיקָא סְגִיעָא שְׁבַהוֹרָא וּבְקוּמָא
 דְרִשְׁעֵי מְבַצֵּי בְר נְשָׂא: יג דְמִכְסָה חוֹבוּי
 לֹא נִצְלַח וְדִמּוּדֵי חֲסוּי וְשִׁבְק גִּרְחָם
 עֲלוּי אֱלֹהָא: יד טוּבוֹהֵי דְבֵר נְשָׂא
 דְמִדְלִיחַ לְבִיָה תְדִירָא וּמֵן דְמִקְשֵׁי לְבִיָה
 גַפְל בְּבִישְׁתָא: טו אַרְיָא נְהָם וְדוּבָא
 מִצְרִיחַ עַל רִשְׁעָא דְמִשְׁתַּלִּיט עַל עֲמָא

מסורה ספר שמואל: (ח) ובתריבית. כן כתיב וקרי' ותריבית והוא חד מן ד' מלין דכתיב' ב' בריש תיבו' ולא קרי' וסימ' בבית ואת עיני צדקיהו עור. בישראל ורא יואב כי היתה פני דשמואל. ובתריבית מרבה הונו בנשך. בבית ויתנה על יד עשי המלאכה קדמא דפסו' ריאשיו. וחד חלוף לא כתיב ב' וקרי' וסי' תחלת ויתנם ביד תנבעוני': (יא) ודל. י"ב פתחין בליש' וסימ' גמסר בשפטים סימן ו' ותלים סימן קמ"ב: (יג) ירחם. ב' וחסדים חד פתח וחד קמץ וסימ' אשר כך ירחם יתום. ומורה ועזב ירחם. בתרא קמץ. על עם ה' וסימ' ויבאו על ליש על עם שקט. כי אתה המלכתי על עם רב דר"ה. וקראו בקול גדול דר"ה. כי חרפו ויגדילו על עם ה' צנאות. ארי נהם ודוב שוקק. וכל שמואל רשעיה ותהלות דכו' על עם ב"מ' אל עם וסימ' השלה בים צירים. פרשתי ידי

רש"י

(ו) זרועה זוללים. מחצר לו זוללים והוא לי רעים:
 (ז) מרבה הונו בנשך. ותרבית לחונן דלים.
 הרשות שומעין עליו שהוא מתעשר בלא משפט ונוטלין ממנו וזונין צו גשרים ומתקנין צו הדרכים וזהו חנינת דלים כן דרשו רבי תנחומא: (י) בשחחתו. מל' שחם:
 (יא) איש עשיר ודל מבין. כנגד רב ותלמיד הוא מדבר שהתלמיד חוקר ועל ידו הרב מתחכם:
 (יב) יחופש אדם. יתחפש ככל מיני עלילות:
 (יג) ומודה ועוזב. מודה פשעיו ועוזבם משוּב צם עוד: (יד) מפחד תמיד. דואג מעונש וצדק ממרחק מענייה: (טו) ארי נוחם. הוא להס: ודוב שוקק. נהימה לארי ושקיקה לדוב שניהם לשון לעקה:

מצודת דוד

(ז) נוצר. השומר את התורה יאמרו עליו שהוא בנו של איש מבין ובעבור הבינה הזהיר את בנו לשמור התורה א"כ מכבד את אביו במעשיו אבל המחבר עצמו לזוללים לרדוף אחר התאוה ויעזוב בזה את התורה הנה בזה יכלים את אביו כי יאמרו הבריות אביו היה סכל ולא למדו מעולם דעת התורה:
 (ח) מרבה הונו. המרבה הונו בנשך ותרבית הנה לא לעצמו יקבץ ההון כי המקום יקח ממנו ויתננה למי שחונן את הדלים: (ט) מסיר וגו'. על כי אינו מחשיב דברי הזולת ולכן ישולם מדה במדה כי המקום ב"ה מתעב תפלתו ואינה מחשיבה ולא לרצון תהיה: (י) משגת. המכשיל את הישרים לשגות ללכת בדרך סכנה הנה המכשיל עצמו יפול בהסכנה ההיא אבל התמימים המוליכים בדרך ישר גם הם ינחלו טוב: (יא) חכם. העשיר מחזיק עצמו לחכם אבל לא כן הוא כי אף הדל אם הוא מבין יחקור בדברי החכמה יותר ממנו כי אין העושר סבה אל החכמה: (יב) בעלוי. בעת ישמחו הצדיקים על כי גדלה הצלחתם וכל דבר נעשה על פיהם או רבה תפארת המקום כי לא ישמע בה קול נוגש ומעקשות אבל בעת יקומו רשעים למשול

מצודת ציון

(ז) זרועה. ענין חבור וריעות: זוללים. מרבים באכילה: (ח) הונו. מלשון הון ועושר: בנשך. ותרבית. נשך בכסף ותרבית באוכל וכן נאמר את כספך וגו' בנשך ובמרבית וגו' אכלך (ויקרא כח): לחונן. מל' חנינה ומתנה: (י) משגת. מל' שגגה: בשחחתו. מל' שחת ובור ור"ל תקלה וסכנה: (יב) בעלוי. ענין שמתה כמו תעלץ קריה (לעיל י"א): רבה. גדולה כמו על ארץ רבה (תהלים ק"י): יחופש. ענין בקור ודרישה: (יד) ומקששה. מלשון קשה חזק: (טו) נוחם. שוקק. שאגת הארי נקרא נהימה ושאגת

לְרַחֵק אֶסְגִּיתִי לְמִשְׁבָּק: טו וְכַד כְּהִנְיָא פְּרָסִין יִדְהֹון לְצִלָּאָה צְלִיכֹון מִסְּלִיקְנָא אִפִּי שְׁכַנְתִּי מִנְכֹון וְאָף כַּד אָתוּן מִסְגֵּן לְצִלָּאָה לֹא רַעָא קְדָמִי לְקַבְּלָא צְלוּתְכֹון מִדִּי יִדְכֹון דָּם זְכָאי מְלִין: טז תּוּבוּ לְאוּרֵיתָא וְאִדְכוּ מְחוּבִּיכֹון וְאֶעֱדוּ בִישׁוֹת עוֹבְדִיכֹון מְקַבִּיל מִימְרֵי אֲתַמְנִיעוּ מְלֵאבְאָשָׁא: יז אֲלִיפוּ לְאוֹטְבָא תְבַעו דִּינָא וְכוּ דְאָגִיס דּוֹנוּ דִּין יִתְמָא עֲבִידוּ קַבִּילוּ קַבִּילַת אֲרַמְלָתָא: יח בְּכֹן

טו וּבְפִרְשְׁכֶם כִּפִּיכֶם אֲעֲלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי-
תִרְבוּ תִפְלָה אֵינְנִי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מְלֵאוּ:
טז רָחֲצוּ הַזְכוּ הַסִּירוּ רַע מֵעַלְלֵיכֶם מִנְגַד עֵינַי
יז חֲדְלוּ הָרַע: יח לְמַדּוּ הַיֵּטֵב דְרִשׁוּ מִשְׁפָּט אֲשֶׁרוֹ
יח חֲמוּץ שִׁפְטוֹ יִתּוֹם רִיבוֹ אֲלִמְנָה: ט

מסורה דירמיה. גם אני נשאתי ידי. ראמר הכי המספחת. בתראה חסר א': (טז) רחצו. ג' בליש' ב' פתח וא' קמץ וס' יקח נא מעט מים. סודו נא אל בית עבדכם. רחצו הוכו. וס' מא דעברא דכיא:

מהר"י קרא

(טו) ובפירשכם כפיכם. בתפלה: אעלים עיני מכם וגו'. לפי שאמר למעלה (מן) הענין. למה לי רוב זבחיכם שמלמדנו שמאס ברוב זבחינו בעונינו. חזר ואמר גם כי תרבו תפלה (איננו) עם רוב זבחיכם איננו שומע: ידיכם דמים מלאו. כשהן פרושות בתפלה. אך אותם ידים שמלאו דם: (טז) רחצו הזכו. כלומר הסהרו ומנעו עצמיכם שפיכות דמים: הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני. אז יהיו עיני פתוחות בפירשכם כפיכם בתפלה: חדלו. ומנעו עצמיכם מלהרע: (יז) למדו היטב. להיטב: אשרו חמוץ. עשו יושר לנחמם. חמוץ (ועוול) (הנעוול) והנגזל. דחומץ הוא (הנגזל) (הגולן) שכן אמר דוד (הציל מעוול חמוץ) (מכף מעול וחומץ). וכן שנו רבותינו מנין שנוקקין לתובע תחילה דכתיב אשרו חמוץ הוא הנגזל. מדברים הללו למדנו כי חמוץ הוא הנעוול והנחמץ: שפטו יתום ריבו אלמנה. מתוך שטף הלשון שתפס שפטו וריבו אלמנה. את למד שאם בא לפניך משפט אלמנה והוצאתו לאמתו עדיין לא יצאתה ידי חובתך עד שתריב בעדה לבעל הדין שכנגדה והוציא מתחת ידו את שהוא חייב לה: (יח) לכו נא ונוכחה יאמר ה'. ואף ונוכחה זה אינו לשון ויכוח. שלא תמצא לעולם ויכוח בלא תי". אלא כמו שם ישר נוכח עמו. שפר' ישר ונוכחה עמו. וכן לא ידעו עשות

רש"י

רחוין יחד לקרוא עזרה ליאסף לפני והאון שזלצזכט לעכו"ס ואין אחס מויליין אוחו מחוך לזככס: (טו) ובפירשכם כפיכם אעלים עיני מכם. לפי שידכס דמים מלאו: דמים. רימה: (טז) רחצו הזכו. (פמח הוא) ל' זווי לפי שהוא מגזרת רחץ, אבל רחלו קמץ לשון עבר שהוא מגזרת רחץ. רחלו הזכו הסירו חדלו למדו דרשו אשרו שפטו ריבו לכו י' אזהרות של ל' משוזה יש כאן כנגד עשרת ימי משוזה וכנגד עשרה מלכיות זכרונות ושופרות: חדלו הרע. חדלו ממעשים הרעים: הרע. כמו להרע א"ל לכחוצ מלהרע שכן לשון המקרא נופל על ל' חדלה וחדל לעשות הפסח (נמזכר ט) עד כי חדל לספור (נרא' מא מט) כלומר חדלה הספירה חדלה העשיה אף כאן חחדלו הרעה: (יז) למדו. רפי נקוד והוא מגזרת למוד היו למדין להטיב המלמד לעצמו הוא ממשקולת ל' קל לפיכך זווי ל' רצים שלו נקוד בחירק כמו אמרו שמעו אבל

המלמ' לאחרים הוא ממשקולת ל' כזד המדגיש ואס צא לזוות את הרצים הוא נקוד למדו וכן דרשו מגזרת דרוש אבל אשרו שהשי"ן מודגש' ממשקולת ל' כזד ומגזרת אשר לפיכך ל' זווי לרצים נקוד פתח (כמו אשרו דברו ספרו נטו): אשרו חמוץ. החזיקו את הגזול והוא לשון משנה אשרנוהי אי אישר חילי ישר כמך ל"א הדרכיכוהו כנתיב אמת לזכות בשלן באשורו אחזה רגלי (איז כג יב) ואשר דרך לבך (משלי כג יט): שפטו יתום. פלוני זכאי פלוני חייב: ריבו אלמנה. השחללו צריכה להמוכח בעדה שאינה יוצאת לחזור אחרי בעלי דינה (ס"ב): חמוץ. גזול ודומה לו מכף מעול וחומץ (מהלים ע"ב): (יח) לכו נא ונוכחה. יחד אני ואחס ונדע מי קרח על מי ואס אחס

מצודת ציון

מל' משא: (טו) אעלים. מל' העלמה והסתרה: (טז) חזכו. מל' זכות ובהירות: חדלו. מנעו: (יז) אשרו. מל' ישר ובאה האל"ף במקום ה"ו"ד וכן בהפוך כמו ובכבודם תתימרו (לקמן ס"א) ומשפטו תתאמרו: חמוץ. עשוק כמו מכף מעול חמוץ (מהלים ע"א): (יח) לכו. הוא ענין לשון זרוו כמו ועתה לכו ונהרגוהו (בראשית ע"א) והלא לא הלכו אלי:

מצודת דוד

(טו) ובפירשכם כפיכם. בעת התפלה: ידכם וכו'. לפי שידים מלאים משפיכת דם: (טז) רחצו הזכו. הסירו כתמות העון בתשובה: הסירו וגו'. לפי שרוע מעללי גבר עומדים מול ה' לקטרג עליו לזה אמר עשו תשובה ובוה תסירם מנגד עיני: הרע. מלהרע: (יז) היטב. להטיב מעשיכם: דרשו. חקרו המשפט לדעת הדין עם מי והיו מישרים את

דר"ק

וסלחתי לכם עונותיכם ולא אוכל עוד לסלוח: (טו) ובפירשכם. הרי"ש בחיר"ק תחת סגול כדברכם, פרישת כפים היא לתפלה כמו אפרוש כפי אל ה' ואיך לא תבושו ותפרשו אלו כפיכם ששפטו דמים, לפיכך אני אעלים עיני מכם ולא אקבל

מאמר חקור דין חלק א פרק ג

מכריעות יפה כלפי מטה, עד כאן. ואולם ההטמנה למקצת עונות פירושו בהכרח למכל עון קצתו^{לא} ומקום הטמנתם יוכיח כי עם^{לב} התשובה המגיעת עד כסא הכבוד זדונות נעשות כשגגות ועם זה ליחדו יכון לשון אחר שפירש רש"י בפרק אין בערכין [דף ח' ע"ב] כובש תופס מן העונות וכובשן במצולות ים, עד כאן. והכוונה שהזדוניות שבהם מושלך שם מתחת כסא הכבוד ולא נשאר בלתי אם חלק השגגה שהוא נקל להתכפר^{לז} וזו מדת כל אדם שרובם בינונים ועליה בקש משה רבינו ע"ה כמו שדרשו^{לח} בסוף יומא על פסוק נושא עון ופשע וחטאה לפי שאפשר לצבור ללעמוד בה. **לז וארבעה עמודיה הנכללים בסור מרע פירש ישעיה, רחצו, עזיבת החטא. לח הזכו, חרטה. לט הסירו, ודוי שעל ידי כן הקטיגור מסתלק מנגד ומודה בקנס פטור** ולפי שהחוטא מאבד את העולם שנברא באותיות התורה נתקן הודוי באלפא בית"א. והנה האותיות תחלה^{מא} עאלו למפרע קדם מלכא

יד יהודה

כהררי אל שאתה עתה לנו צדקה שאתה מגביה העונות מי יוכל לעמוד מפני משפטיך שיהיו מכריעין עד תהום רבה עד כאן והנך רואה שנוסחא אחרת נודמנה להרב בלשון רש"י בראש השנה ובערכין ומה שכתב הרב על שמו בראש השנה בפירוש כובש שמסתיר מן העונות תחת כסא הכבוד הוא בערכין לפי נוסחתינו ובקצת שינוי לשון ועל כל פנים צריך להגיה שם מן העונות כמו שכתב הרב שודאי הואיל שהכפות שוות אין צריך להטמין אלא קצת עונות בכדי שיכריעו הזכיות: (ל) מכל עון קצתו לא שמסתיר עון אחד דהא כתיב יכבש עונותינו בלשון רבים כמו שכתב הרב לקמן פרק ו' ועיין שם אלא על כרחך הפירוש שמסתיר קצת מכל עון ועון והיינו ע"י התשובה שבשבילה הזדונות נעשו כשגגות כמאמרם ז"ל בסוף יומא פ"ו: על פסוק שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך האי עון מזיד הוא וכו' וחלק המזיד לבדו הוא מסתיר עד שלא נשאר כי אם חלק השוגג: (לא) ומקום הטמנתם שהוא הכסא הכבוד יוכיח שמסתיר מכל עון קצתו דהיינו חלק המזיד שנעשה כשוגג על ידי: (לב) התשובה המגיעת שם כמו שאמרו ז"ל (יומא שם) שובה ישראל עד ה' אלהיך גדולה תשובה שמגיעת עד כסא הכבוד נמצא שעל פי שני הדרתשים הללו שיעור הפסוק כך הוא שובה ישראל עד ה' אלהיך עד כסא הכבוד להסתיר שם חלק המזיד כי כשלת בעונך חדונות נעשו כשגגות אחר שחלק המזיד מסתתר שם: (לג) יחדו יכון לשון אחר ר"ל לכאורה נראה שהני תרי לשונות של רש"י סתרין אהדדי דבר"ה פירש ההטמנה תחת כסא הכבוד ובערכין פירש במצולות ים וביותר כפי הנוסחא שלנו בערכין דפתח בכסא הכבוד ומסיים בהטמנת עונות בתהום רבה אמנם לפי הנזכר צדקו יחדו שתי לשונות והיינו שהתשובה גורמת שמסתיר הקב"ה הקצת שהוא חלק הזדון תחת כסא הכבוד וחלק השגגה הנשאר שהוא נקל להתכפר כובש במצולות ים במדת מטה כלפי חסד: (לד) וזו המדה של מטה כלפי חסד היא מדת כל אדם שעל ידי התשובה נעשו להם הזדונות כשגגות: (לה) ביומא פ"ג ל"ו: אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שישראל חוטאים לפניך ועושים תשובה עשה להם זדונות כשגגות: (לו) לעמוד בה כי חלק השגגה נקל להתכפר: (לז) ח' עמודיה שמדה זו נשענת עליהם פירש ישעיה באמרו רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע והם עזיבת החטא חרטה הלב ודוי פה ותשובת הבאה ואלו נכללים בתשובת סור מרע ובשבילה השם יתברך עושה מזדונות שגגות: (לח) הזכו חרטה כי יאמר לשון זך על הלב כמו זכיתי לבי (משלי כ'): (לט) הסירו מורה על הודוי שכן על ידי הודוי הקטיגור מסתלק ומפליג והולך לו כי מודה בקנס פטור ואין מקום לקטרוגו עוד והוא הטעם של הודוי וכעין דאיתא בזהר פרשת פנחס עמוד תכ"ה מאן דמפרש חוביה בי דינא בדילין מניה בגין דבר נש קריב לגרמיה ולא אתדן על פומיה ותול לא שביק למקטרגא לאלפא עליה חובא וכו' עיין שם זהו הסירו רוע מעלליכם כלומר הקטיגור שהוא רוע מעלליכם כידוע שמהעבירה עצמה נעשה הקטיגור הסירו והיינו על ידי הודוי: (מ) ולפי שהחוטא וכו' אגב זה נותן הרב טעם לשבח למה תקנו הודוי באלפ"א ביתא זכן בתשר"ק: (מא) עאלו למפרע וכו' בתקונים תיקון כ"ח וז"ל והמשכילים יזיירו אלון אגון אתון דהוה לון שכל לאעלא קדם מלכא כל חד על תקונוי מסטרא דגבורה עאלו כלהו למפרע בגין דאיהו דרועא שמאלא תשרי ודא איהו בראשית באחד בתשרי בגין דבמדת הדין

פתיחה לתפלת ראש השנה

כתב האבודתהם, ותקנו לומר ובכן תן פתוך על שם ובכן אבוא אל המלך (אסתר ד, טו), לפי שהוא עתה יום הדין באים לפני מלכי המלכים הקב"ה. וכתב המגיד צדק, וארחיב הביאור למוסר, ונראה שכיון לסוף הפסוק מ"ש ובכן אבוא אל המלך אשר לא בדת, כי מי יאמר זכיתי לבי מהרתי מתמאתי, ובפרט ביום הדין הגדול והנורא הזה, ומי לא יבוש לבוא אל המלך בלבוש שק, כי מה אנו ומה היינו ומה בחינו לסבול את התשובה הראויה לעשות לפי ערך עונינו, וגם אם נהיה כל ימינו בתשובה היספיק, ופשימא בימים מועמים האלה ימי הסליחות שקודם ר"ה, על זה תקנו לומר ובכן על שם מה שאמרה אסתר ובכן אבוא אל המלך אשר לא כד"ת, אף שעשתה כמה תשובות נוראות כמ"ש וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונעדותי אצום בן, וכתוב ותלבש אסתר מלכות שלבשתה רוח"ק, ואעפ"כ אמרה ובכן אבוא אל המלך מלכו של עולם אשר לא בדת וכ"ש אנתנו.

ולפי המשך הענין מ"ש וקדושים בכל יום יהללך סלה, ובכן תן פתוך, נראה לפרש כי הלא נודע מהפחה והיראה המגיע למלאכי מעלה בשעה שמגיעים לומר שיהי או קדושה (עין נצחיה דר ימנעל) עד אשר השומע יסמר שערת בשרו מפחד, אם הקדושים והטהורים והברורים והנקיים מכל חמא ועון מתבהלים ומתפחדים ומתגוששים ומתרעשים ונבהלים ונחפזים ברתת ובוזעה וברעד להזכיר שמו הגדול והקדוש והנורא, א"כ מה נעשה אנתנו קרוצי חומר מלאי עון וטומאה, איך לא נירא ולא נבוש להזכיר שמו הגדול והקדוש והנורא. ח"ש ובכן תן פתוך ה' אלהינו על כל מעשיך, פי' שיגיע לנו הפחד והמורא בהזכרת שמך הגדול כמו שמגיע הפחד לקדושים הם בשעה שמהללים ומשבחים אותך, וזהו מ"ש "תן" פתוך פי' שיהיה לנו למתנה הפחד הזה, דאל"כ לא היה שייך לשון מתנה אלא המל פתוך.

והביטתה וראה איך תקנו לנו קדמונינו ז"ל בתפלת ר"ה, שנתקנה רק על בקשת כבוד השכינה שיתגלה כבודו ותראה מלכותו, כי הלא לנו להקהל ולעמוד על נפשינו ביום הדין הגדול והנורא הזה, לבקש סליחה ומחילה וחיים ומוון ובנים, כי מי לא נפקד כהיום הזה, ומה זה שאמרו ז"ל שלא להזכיר שום חמא ועון בר"ה שלא לעורר את הדין, ולכאורה הוא בהיפך, שהרי אמרו מודה בקנס פטור, ואומר מודה ועוזב ירוחם, ועוד וכי אם לא נזכיר אנתנו אין למי להזכיר, והלא כמה מקטרגים ומסטינים יש מכל עבירה ועבירה.

איך הענין כמ"ש בזה"ק ויהי היום דא יומא דינא יומא דר"ה ויבואו בני האלהים להתייצב על ה' ודאי למיתבע עלבוניה דהא כולדו צווחי הב לן חיי הב לן מונוי הב לנו סליחה וכפרה, ואין איש שם על לב לבקש על עלבוניה דמאריה ושמו המחולל בנים, הכל בעוננו, ואיה איפה יעיו האדם פניו לבקש על נפשו ויתרצה לנפשו מטובת העוה"ז, כי בן יסדו לנו בקינות, אתמה על נפשי איך יערב לנפשי אכול, או איך יהיה מאור היום מתוק לעיני, או איך אתאודה את החיים אם בהיכל מלכינו יתברך שמיר ושית, וקדרותא אשתכח בכלהו רקיעין, וכה"א על שבר בת עמי השברתי קדרתי, ואיה הדר אלהינו, ואיה תפארתינו ועפרת ראשינו, ולכן אמרו לנו חז"ל להזכיר שום דבר חמא ועון, כדי שלא נפנה איש אחרי שרירות לבו, לבקש לנפשו סליחה וכפרה על אשר סר מני דרך, וכן לא נפנה איש אחרי נעני לבבו לבקש בנ חיי ומונוי להיות צווחין ככלבי, דבזה נעורר את הדין, רק נשליך את כל הדברים הנגועים לנו אחרי גווינו, ויעבור עלינו מה יהיה מה שיהיה, רק נתמרמר כולנו במרירות לבנו ועינינו תרד רמעה ועפעפינו תיזל מים, על הדר כבוד אלהינו אשר גלה

בבא קמא דף עה

כתבי החיד"א | מה

מדבר קדמות • מערכת וי"ו, אות חי - יט

עוד אפשר לרמוז, שעיקר הודוי שיכנע לפני ה' ויבוש ויכלם מאד על חטאו, כי החוטא לשר וכ"ש המלך האדיר מלך מלכי המלכים הקב"ה הדין הוא שימות, וברוב רחמיו מרחם עליו ומעביר אשמתו ומקבלו בתשובה כי חנון ורחום הוא ורב חסד. לכן תיבת ודוי גימטריא השם המיוחד הויה ברוך הוא שמספרו כ"ו כמספר ודוי, שם רמז שיהיה נגד עינוי למי חטא, וגם שה' ברחמיו מרחם עליו בשם ה' שהוא מדת רחמים ככל צדקותיו.

חי. וידוי. עיקר הודוי לצייר שחטא בהחלט, ושלא לבקש שום מין התנצלות. וזה הפרש בין שאול המלך ע"ה לדוד המלך ע"ה, דשאול כשאמר²⁹ חטאתי לא החליט ואמר כי יראתי את העם וכו', אבל דוד המלך ע"ה תכף אמר³⁰ חטאתי בהחלט, וכה ענהו גם ה' העביר חטאתך וכו'. הרב בינה לעתים דרוש מ"ז.

יט. וידוי. כתבו הראשונים דטעם הודוי דקי"ל³¹ מודה בקנס פטור, כי הקב"ה כובש עדותו כביכול ואינו מעיד והו"ל מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור³². ובזה פירש הגאון מהר"ר אברהם ברודא ז"ל דרכים נחמדים, ונכתבו בהקדמת יפה ענה. ועי' מ"ש אני השפל בספרי הקטן דברים אחדים דף ל"א בס"ד. ובקונטרס חדרי בטן פ' תבא כתבנו עוד רמזים בודוי בעניותנו, ע"ש.

29 שמואל-א' ט"ו כ"ד. 30 שמואל-ב' ב' י"ג. 31 כתובות מ"ג ע"א. 32 עי' ב"ק י"ד ע"ב וש"נ.

אליך הדבר מאד, בפין ובלכבך לעשותו. וידוע. דהרמב"ן פירש, כי המצוה הזאת, על התשובה. דסליק מינה. ועל זה קאמר, כי המצוה הזאת של התשובה, אף דגזל ועשה לרעהו רעה וחרפה, לא תימא כדעת י"מ קמא, דאינו צדיק עד ששייב הגזלה, וכפי סברא זו לפעמים התשובה נפלאה ורחוקה אם עשה עבירות הרבה לחביריו, וצריך עידן ועידינין לזה, לשלם ולשום הגזילות, ולפייס ולרצות, ובפרט כשאינם בעיר ורב המקום ביניהם. לאפוקי זה, כתב רחמנא, לא נפלאה ולא רחוקה, לא בשמים היא וכו', דלפעמים הנגזל הוא בשמים, כלומר, שמת והרוח תשוב אל האלהים. ולא מעבר לים, כגון שהנגזל הוא מעבר לים. כי קרוב אליך הדבר מאד, בפין ובלכבך אתה תדבר, ותגמור הענין בלבך, אף שעדין לא עשית, אלא לעשותו אח"כ, ובהרהור הלב לבד סגי אם גמרת לעשותו, וכדעת י"מ בתרא דצדיק מיקרי:

אמור מעתה, אפשר דבהאי פלוגתא דהני י"מ קמא ובתרא פליגי ראב"ע ורבי עקיבא, דראב"ע סבר כ"מ קמא, דבגזל, אינו נקרא צדיק עד ששייב הגזלה, והכי סבר ר' אב"ע, דמי שגזל או חטא לחבירו, אף שגמר בדעתו להשיב הגזלה, ולבקש מטו מרעהו, אינו נקרא צדיק עד שיעשה מעשה בפועל, ודריש לה, מדכתיב, תטהרו, דמשמע טהרה לגמרי, דכבר השיב הגזל, או פייס חבירו כדת, וכל שלא עשה מעשה לא מהני הרהור תשובה. וז"ש, את זו דרש ראב"ע, מכל חטאתכם לפני ה' תטהרו, דתטהרו יתר, לומר, דבעבירות שבין איש לרעהו בעי טהרה לגמרי, במעשה. אי נמי, דהכי דריש, דתטהרו משמע להבא, ודייק קרא לומר, שמכל חטאתכם לפני ה', דהיינו עבירות שבינו למקום, לפני ה' דייקא, אז מועיל הרהור תשובה ותטהרו לעתיד, אבל אם הוא עבירות שבין אדם לחבירו, אז אינו מתכפר עד שירצה את חבירו בפועל, והיינו כדעת הי"מ קמא. אכן, רבי עקיבא פליג, וס"ל כ"מ בתרא, דהרהור תשובה מועיל לכל, וה"פ דקרא, מכל חטאתכם דייקא, כל, בין עבירות שבינו למקום, בין עבירות שבין אדם לחבירו, יה"כ מכפר בהרהור תשובה, אף שתטהרו אח"כ. והא

דקאמר לפני ה', היינו לאפוקי ב"ד, שאם נפסל לעדות בשביל שגזל אינו כשר להעיד בב"ד בתשובה ובגמר כלבו להחזיר עד שיעשה בפועל ויחזיר וישוב, כי בוחן לבות אלהים, ועמ"ש הרמב"ם פ"ב דעדות, ובשו"ת משפט צדק ח"א טימן מ"ג. ומשו"ה דייק קרא ואמר, לפני ה', כלומר, דבב"ד לא מהני, אך לפני ה', רואה כליות ולב, התשובה מועיל בהרהור והסכמת הלב, לכל, אף שתטהרו לעתיד. וז"ש רבי עקיבא, אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרים, אלהי עולם יודע מחשבות, וכאשר חשבתם לשוב באמת יכופר לכם, ותכף אתם צדיקים. ומי מטהר אתכם, אביכם בשמים, כביכול, שהוא עצמו רוחץ העון, כדכתיב, אם רחץ ה' צואת בנות ציון, כמו שהאריך רבינו המופלא הרמ"ק זצ"ל בספר תומר דבורה במדת ועובר על פשע, ע"ש באורך. שנאמר, וזרקתי עליכם מים טהורים, דכשהסכמתם לשוב אסייעכם וזרקתי וכו', וטהרתם אח"כ לעשות בפועל, ומכל גלולכם אטהר אתכם לעתיד:

ועוד זאת היתה יתירה, דעצומו של יום מכפר אף שלא בכונה. וז"ש, ואומר, מקוה ישראל ה', וכתב הרמב"ם פ"א דמקואות, אם לא נתכון עלתה לו טבילה לחולין, אפילו נדה שטבלה בלא כונה, שנפלה או שירדה להקר, היא מותרת. וז"ש, מה מקוה בעצמו מטהר, אף שלא בכונה, אף הקב"ה מטהר את ישראל, אף שהם לא יכוננו, כל שהרהרו תשובה, מקוה ישראל ה', ואף אם לא כיוונו הם נטהרים:

וכאופן אחר אפשר לפרש, ומי מטהר אתכם

אביכם שבשמים, ונקדים מ"ש

הראשונים, דטעם הוידיוי הוא מטעם מודה בקנס

פטור, ואף שהקב"ה הוא העד, הוא כובש עדותו,

והו"ל כמודה בקנס ואח"כ באו עדים, דפטור.

וכזה פירש הגאון כמהר"א ברודא זלה"ה דרכים

נחמדים, כאשר תראה בהקדמת יפה ענף, שכתב

משם הרב הנז', ושם רמז, שהמפרשים פירשו

כוה מ"ש פ"ק דחגיגה דף ה', רבי יוחנן כי מטי

להאי קרא בכי, וקרבותי אליכם למשפט, והייתי

עד ממחר, במכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי

אף, ולאפושי רתחא מכוין. א"כ, לפני זעמו מי יעמוד. וז"ש, הא יראוני, מוחלין לו, הכונה, דאם מודה בלי יראה, שהוא סוכר שאינו נענש, וכונתו בהודאתו, שסכר שהוא פטור מכלום, הא ודאי לפי דעתו, אף אם הודה קודם עדות חייב, וא"כ, הא דממהר להעידו, לאפושי רתחא. אבל אם מודה מיראת העונש, מוחלין לו אף שיש עדות, ואינו ממהר להעידו, דכיון דביראת עונש שמים הוא מודה, א"כ לא פטר נפשיה מכלום, דהשב מיראה זדונות נעשות כשגגות, ומוחלין לו

בהודאתו:

ויתבאר בזה מאמר פסיקתא הובא בילקוט צפניה, והיה בעת ההיא אחפש את ירושלם בנרות, א"ר אחא, אל תהי קורא אחפש, בסמ"ך, אלא בשי"ן, אמר הקב"ה, מוצא אני אותה לחירות כשם שכתבתי בתורה וכי יכה איש את עין עבדו וכו', אני הכיתי את שתי עיניהם של בני, שנאמר, נסך ה' עליהם את רוח תרדמה, ויעצם את עיניהם, אינו בדין שיצאו לחפשי, הוי אומר, אחפש את ירושלם, עכ"ל. ויש לדקדק, אמאי הוצרך להביא קרא נסך ה' עליהם וכו', ותו, הא דקאמר, אינו בדין שיצאו לחפשי, צריך ביאור סגנון לשון אינו בדין בתמיהא. ויראה, דיש מחלקת בין הפוסקים, במודה בשן ועין ואח"כ באו עדים, אם חייב, כיון דבהודאתו פטר נפשיה מכלום, ויש חולקים, דהוא פטור, כמ"ש הרב המאירי הובא בשיטה מקובצת שם, ויש אריכות דברים בזה. והנה כי כן, הכא, שהקב"ה הודה מעצמו, ואמר, אני הכיתי שני עיניהם של בני, אם אח"כ באו עדים, באנו למחלקת, אם נצא לחירות, אמנם, אם יש עדים קודם שהודה, לכולי עלמא יוצא לחירות. ולהכי מייתי קרא, נסך ה', דהו"ל שבאו עדים מקודם, והנבואה דברה, ומאחר שכן, ליכא ספקא, דדוקא אם באו עדים אח"כ איכא מאן דפטר ואינו יוצא לחירות. ומשו"ה, אינו בדין, כלומר, בכי האי גונא, דקרא כתיב ומנח, וכל צבא השמים יעידון יגידון, בתמיהא, אינו בדין שיצאו לחפשי, דאף אם באו עדים אח"כ יש צד לומר שיוצא לחירות, כיון דפטר נפשיה מכלום, אבל בזה אינו בדין,

בתמיהא:

לשקר, ובעשקי שכר שכיר. עבד, שרכו מקרבו לדונו וממהר להעידו, תקנה יש לו, אמר ריב"ז, אוי לנו ששקל עלינו הכתוב קלות כחמורות וכו'. א"ר חנינא בר פפא, כל העושה דבר ומתחרט בו, מוחלין לו מיד, שנאמר, ולא יראוני, הא יראוני, מוחלין להם מיד. ואנכי תולעת, היה כתוב אצלי ישוב מאמר זה ע"פ הקדמה זו ואביזריה, ואח"כ בא לידי ספר אש דת להרב המופלא מהר"ח אלפאנדארי זלה"ה, וראיתי שכבר הרב דקדק כל מה שדקדקתי בעניותי במאמר זה, ע"פ הקדמה זו, בתוספת טובה, כרב חכמתו, עש"ב. ולכן אמחנו מספרי, ולא אכתוב אלא גרגיר אחד שהוא מחודש בעיני, במ"ש, הא יראוני מוחלין להם, דהקב"ה ממהר להעיד קודם שיודו, וזה ברשעתן דיש להם דין עבדים. וכמ"ש ר' יוחנן, עבד שרכו וכו', אמנם אם עושים רצונו של מקום, בנים מיקרו, אפילו לדעת רבי יאודה פ"ק דקדושין, ובהיותם בנים, אין אב מעיד על בנו, ומודה בקנס פטור, וז"ש, הא יראוני הם בנים, ואין אב מעיד על בנו, ובהודאתם פטורים, דמודה בקנס פטור:

אי נמי אפשר לפרש, כי הנה ר' יוחנן סבר, פרק מרובה דף ע"ה, דמודה בקנס ואח"כ באו עדים, אם לא פטר עצמו כלל, אלא אף לפי הודאתו חייב איזה חיוב, פטור. אך, אם בהודאתו פטר עצמו מכלום, אם אח"כ באו עדים חייב, ואפשר דהכא ר' יוחנן אזיל לטעמיה, ונמצא דבהני עבירות דמני קרא, במכשפים ובמנאפים ונשבעים לשקר, אם מודה בקנס פטור עצמו מכלום, וכבר כתבו המפרשים, דכל התורה והמצות אינם אלא גזרת מלך, והעונש נקרא קנס, כמ"ש בשבת, דאמרו מלאכי השרת, מפני מה קנסת מיתה על אדה"ר, וא"כ בהני, דהמודה פטר נפשיה מכלום, סבר רבי יוחנן דמודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב, לפי שיטתו פרק מרובה, ולכן היה בוכה, דמה צורך באלו, למהר להעידו, כדי שתהא העדות קודם הודאתו, הרי אף אם יודה קודם ואח"כ באו עדים חייב בפטר נפשיה מכלום, אלא מוכרח, דכביכול, לאפושי רתחא קעביד, ולהכי היה בוכה, ואמר, עבד שרכו מקרבו לדונו, וממהר להעידו, בדבר דלא נפקא מינה אם יעיד אח"כ, תקנה יש לו, דזה מורה חרון